

JYRKI NISSI

KUOLEMA
KESKI-
AJALLA

*Hyvä kuolema
mustan surman
ajan Euroopassa*

Gaudeamus

Copyright © 2023 Tekijä & Gaudeamus

Gaudeamus Oy
www.gaudeamus.fi

KANSI: Emmi Kyytsönen

KANNEN KUVA: Hieronymus Bosch (n. 1450–1516): *Kuolema ja saituri*, n. 1485–1490. Courtesy National Gallery of Art, Washington. Samuel H. Kress Collection.

KL 91.6 • UDK 940

ISBN 978-952-345-239-8

PAINOPIIKKA: Tallinna Raamatutrükikoja OÜ, Tallinna 2023

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	9
Kuoleman historiaa kuolleistaheräämisihmeissä	12
Teoksen rakenne: kuoleman prosessi	17
Maantieteellinen ja ajallinen konteksti sekä kirjan lähdeaineisto	20
2. KUOLEMAAN VALMISTAUTUMINEN	31
Kuolemanjälkeinen elämä myöhäiskeskiajalla	31
Kuoleman silmälasit: teologiset ohjeet kuoleman hyväksymiseen	39
Viimeinen sakramentti: viime hetken rituaaleja	48
Testamentti: taivasmatkan taloussuunnitelma	73
3. KUOLEMA SAAPUU	89
Kuolleeksi julistaminen: keskiaikainen kansalaistaito	93
Kuoleman merkit: mustia kasvoja ja ympärikääntyneitä silmiä	105
Vaiheittain elävästä kuolleeksi: ”hän ei ollut vielä lopettanut kuolemista”	121
4. KUOLEMAN JÄLKEEN	143
Kuolemasta tiedottaminen: surusanoma leviää	144
Käytännön hautausjärjestelyjä: kodin siivoamista ja kuopan kaivamista	152
Keskiaikaisia ruumislautoja: historiantutkija käännösvaikeuksissa	161

Ruumiin pesu: puhtaana viimeiselle matkalle.	167
Vainajan käärminen ja pukeminen: tekstiilejä tuonpuoleiseen ..	171
Hautajaiskulkue: yhteisön matka kirkolle	177
Hautajaisliturgia: sanassa on voimaa	183
Hautaan asettaminen: maallisen vaelluksen päätös	193
Kaupunginportit eivät aukea vainajille	201
Kotipihoihin ja tunkioille haudatut vauvat	209
Kirkkomaan ulkopuolelle jäänyt turkulainen	215
Hautaus poikkeusoloissa: hätä keinot keksii	217
5. TAKAISIN ELÄVIEN KIRJOIHIN	226
”Lasarus, tule ulos!”	232
Rukous ja kyynleet: itku osana uskoa	239
Vastalahja pyhimykselle: vaihtokauppaa elämästä ja kuolemasta	250
Pyhimyksen valinta: suosituksia ja arpaonnea	258
Hurskaiden ihmisten rukoukset: ihmeiden välittäjät tositoimissa	264
6. LOPUKSI: YHTEISÖLLISYYS KUOLEMAN PROSESSISSA ..	276

VIITTEET	291
KUVIEN LÄHTEET	340
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	343
HAKEMISTO	372
KIITOKSET	381